

شاخص‌های سازماندهی مطلوب نیروهای مسلح در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

محمدحسن عبدی^۱ - علی آقاصفری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۰۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۲۷

چکیده:

سازماندهی به عنوان یکی از ارکان کلیدی مدیریت، در سازمان‌های پیچیده‌ای مانند نیروهای مسلح، نقشی حیاتی در بهبود کارایی و اثربخشی ایفا می‌کند. با توجه به اهمیت تلفیق ارزش‌های اسلامی با مفاهیم مدرن مدیریت، این پژوهش به شناسایی شاخص‌های سازماندهی مطلوب بر اساس اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای پرداخته است. هدف پژوهش حاضر، شناسایی و تحلیل شاخص‌های سازماندهی مطلوب در نیروهای مسلح بر اساس اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است. در این پژوهش، از روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از گزاره‌های کلام وحی، تفاسیر، و بیانات رهبری، به تحلیل و بررسی موضوع پرداخته شده

است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که سازماندهی مطلوب در نیروهای مسلح در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بر مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی همچون ایمان، اخلاق، بصیرت، انضباط، قاطعیت، امانت‌داری، مسئولیت‌پذیری، همکاری، مشورت و تخصص استوار است. امام خامنه‌ای با تأکید بر اهمیت معنویت در نیروهای مسلح، بر ضرورت ایجاد سازمانی متکی بر ارزش‌های اسلامی و توانمند در دفاع از انقلاب و نظام تأکید دارند. افزون بر آن، ایشان بر لزوم تلفیق دانش و معنویت، نوآوری و انقلابی بودن در سازماندهی نیروهای مسلح تأکید فراوان نموده‌اند. لذا تحقق شاخص‌های سازماندهی مطلوب مبتنی بر آموزه‌های قرآنی، علاوه بر ارتقای کارایی و اثربخشی نیروهای مسلح، منجر به ایجاد سازمانی قوی، انعطاف‌پذیر و متکی بر ارزش‌های اسلامی خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای، سازماندهی مطلوب، نیروهای مسلح.

۱ - دانشجوی مقطع دکتری، جامعه المصطفی العالمیه قرآن و علوم، گرایش مدیریت، (نویسنده مسئول): m110abdi2020abdi@gmail.com

۲ - استادیار قرآن و علوم گرایش مدیریت جامعه المصطفی العالمیه: a.a.safari1364@gmail.com

Indicators of the Ideal Organization of the Armed Forces in Imam Khamenei's Quranic Thoughts.

Mohammad Hassan³ - Abdi Ali Agha Safari⁴

Abstract:

Organization, as one of the key pillars of management, plays a vital role in improving efficiency and effectiveness in complex organizations such as the armed forces. Given the importance of integrating Islamic values with modern management concepts, this research identifies the indicators of optimal organization based on the Quranic teachings of Imam Khamenei.

The aim of this study is to identify and analyze the indicators of optimal organization in the armed forces based on the Quranic teachings of Imam Khamenei (may his shadow endure). Using a descriptive-analytical method and drawing upon the verses of the Holy Quran, interpretations, and the statements of the Leader, the subject has been analyzed and examined. The findings of this research revealed that optimal organization in the armed forces, according to the Quranic teachings of Imam Khamenei, is based on components and indicators such as faith, ethics, insight, discipline, decisiveness, trustworthiness, responsibility, cooperation, consultation, and expertise. Imam Khamenei emphasizes the significance of spirituality in the armed forces and highlights the necessity of creating an organization rooted in Islamic values and capable of defending the revolution and the system. Furthermore, he underscores the importance of combining knowledge and spirituality, innovation, and revolutionary spirit in organizing the armed forces. Therefore, achieving the indicators of optimal organization based on Quranic teachings will not only enhance the efficiency and effectiveness of the armed forces but also lead to the establishment of a strong, flexible organization grounded in Islamic values.

Keywords: Quranic Teachings of Imam Khamenei, Optimal Organization, Armed Forces.

3 - Level 4 student, Imam Ali ibn Abi Talib (AS) Quran Specialist Center, Quran and Sciences (Management Orientation), (Responsible author): m110abdi2020abdi@gmail.com.

۴ - Assistant Professor of Quran and Sciences, Management Orientation, Al-Mustafa International Community: a.a.safari1364@gmail.com.

مقدمه:

سازمان‌ها تلقی شود. با عنایت به اینکه نیروهای مسلح در هر نظام سیاسی یکی از اساسی‌ترین ارکان حفظ امنیت و حاکمیت کشور محسوب می‌شوند، داشتن ساختاری منظم، مبتنی بر اصول الهی و اخلاقی، به گونه‌ای که کیفیت زندگی کاری کارکنان را ارتقاء داده و منجر به ایجاد یک محیط مثبت و آرام شود، تأثیر بسزایی در موفقیت و کارآمدی نیروهای مسلح خواهد داشت. سون تزو می‌گوید: «بطور کلی، فرماندهی بر تعداد زیاد مردان جنگی، همانند فرماندهی بر چند تن است. مسئله اساسی مسئله سازماندهی است» (سون تزو^۱، ۱۳۶۴: ۷۴). منتهی سازماندهی زمانی که مبتنی بر مبانی ارزشی و منطبق بر فطرت انسان باشد، قطعاً به بهره‌وری بالاتر و ارتقاء کیفیت زندگی کاری کارکنان منتهی خواهد شد. در جمهوری اسلامی ایران، سازماندهی نیروهای مسلح بر اساس مبانی دینی و آموزه‌های اسلامی یکی از اصول مهمی است که همواره مورد تأکید رهبر معظم انقلاب، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) قرار گرفته است. از دیدگاه ایشان «در مجموعه‌های نظامی، آن چیزی که فرماندهی را به معنای واقعی کارآمد می‌کند، سازماندهی درست و مستحکم و روان و کامل و زنده و پویاست» (دیدار با فرماندهان نظامی و انتظامی، ۱۳۶۹/۱۰/۲۲) و «در استفاده و کاربری نیروی انسانی، اصل، سازماندهی است» (دیدار با جمعی از فرماندهان و پرسنل ارتش، ۱۳۷۴/۱۰/۳۰). ایشان معتقدند سازماندهی باید متکی بر ارزش‌های اسلامی باشد «بایستی این نیروهای مسلح، قوی و آماده باشند. این کار -همان‌طور که گفتیم- در درجه‌ی اول، به سازماندهی مستحکم، خوب، منعطف، روان و آشنا با ارزش‌های اسلامی احتیاج دارد» (دیدار با فرماندهان نظامی و انتظامی، ۱۳۶۹/۱۰/۲۲). در عصر حاضر، با توجه به نیاز به انطباق ساختارهای مدیریتی با ارزش‌های بومی و اسلامی اهمیت سازماندهی دوچندان شده است. با توجه به جایگاه

سازماندهی^۵ به عنوان یکی از عناصر عمده مدیریت در کنار برنامه‌ریزی، رهبری و کنترل، مرحله‌ای پراهمیت از فرآیند مدیریت را شکل می‌دهد (ترور^۶، ۱۹۹۳: ۲۵). سازماندهی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های موفقیت هر فعالیت گروهی است زیرا به شما این امکان را می‌دهد تا بتوانید ضمن برنامه‌ریزی و نظم‌دهی به فعالیت‌های سازمانی خود، به دستاوردهای بیشتر و بهره‌وری بالاتری نائل شوید.

در دانش مدیریت، سازماندهی را به عنوان «فراگردی که طی آن، با تقسیم کار میان افراد و گروه‌های کاری و ایجاد هماهنگی میان آنها برای کسب اهداف تلاش می‌شود» تعریف نموده‌اند. بر این اساس، فراگرد سازماندهی شامل سه مرحله اصلی به شرح زیر است:

الف) طراحی و تعریف کارها و فعالیت‌های ضروری،
ب) دسته‌بندی فعالیت‌ها بر حسب مشاغل و منصب‌های سازمانی تعریف شده،
ج) برقراری رابطه میان مشاغل و منصب‌های سازمانی،
برای کسب اهداف مشترک (رضائیان: ۱۳۹۹: ۳۰۴).

با این حال مبحثی که معمولاً در مباحث دانشی کمتر به آن پرداخته می‌شود، جایگاه شاخص‌های اعتقادی و ارزشی در سازماندهی یک مجموعه است. توجه به شاخص‌های اعتقادی و ارزش‌های مشترک در سازماندهی و مدیریت نه تنها به بهبود عملکرد سازمان‌ها کمک می‌کند، بلکه به ارتقاء کیفیت زندگی کاری کارکنان (QWL: کیفیت زندگی کاری یا Quality of Work Life) که به اختصار QWL نامیده می‌شود، مکانیسمی است که به منظور طراحی و توسعه محیط‌های کاری مناسب برای کارکنان شاغل در تمام سطوح، ارائه شده است) و ایجاد یک محیط مثبت و خلاق نیز کمک می‌کند (اندرسن^۷، ۲۰۱۰). بنابراین توجه به اعتقادات و اصول اخلاقی، می‌تواند به عنوان یک عامل کلیدی برای توفیق در سازماندهی مطلوب و در نتیجه موفقیت

5- organization

6 - Trevor, C, & Dupuy, N

7 - Andersen

8 - Sun Tzu

روح انقلابی (تعیین نسبت با انقلاب) و مدی جهادی به عنوان پیشران سازماندهی نهاد انقلابی است.

-سیداصغر ابن‌الرسول، محمدرضا آشتیانی، مهدی شعبانی‌سیجانی، ۱۳۹۱، در پژوهش خود با عنوان «تحلیل راهبردهای سازماندهی و توسعه سازمانی نیروهای نظامی در دفاع مقدس»، (مطالعه موردی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی)، نویسندگان در این پژوهش به بررسی و ثبت سازماندهی و توسعه سازمان و اکتشاف و استخراج راهبردهای سازماندهی سپاه در دوران دفاع مقدس پرداخته‌اند.

-میثم لطیفی، مهدی عزیزی، ۱۳۹۴، در پژوهش خود با عنوان «بررسی دلالت‌های مدیریتی سیره امیرالمؤمنین حضرت علی علیه السلام در عرصه سازماندهی» (مطالعه موردی شرطه الخمیص)، به بررسی نوآوری در مدیریت بخصوص در سازماندهی امیرالمؤمنین (ع) پرداخته‌اند. نویسندگان در این پژوهش به این نتیجه رسیدند که سازماندهی علی (ع) در شرطه الخمیص شامل پنج شاخص وجود قرارداد خاص، نوآورانه بودن، انعطاف‌پذیری، یادگیرندگی و بصیرت‌بخشی می‌باشد.

-اصغر قائدان، ۱۳۹۷ در پژوهش خود با عنوان «سازماندهی جنگی در غزوات عصر پیامبر (ص)» به بررسی انواع چهارگانه سازماندهی پیامبر اسلام (ص) (قبل حرکت، حین حرکت، در حال استقرار و حین جنگ) پرداخته است. پژوهشگر به این نتیجه رسیده است که هر یک از این سازماندهی‌ها ویژگی‌های منحصر به فردی داشته است.

-مغنی، حیدر، ۱۳۹۴، در پژوهش خود با عنوان «سازماندهی و جایگاه آن در اسلام و نظام جمهوری اسلامی ایران»، به دنبال آن است تا با ارائه توصیف مختصری از آنچه که اندیشه‌های غربی سازماندهی می‌خوانند، به بررسی اهمیت مفهوم سازماندهی از دیدگاه مدیریت اسلامی و جایگاه آن در نظام جمهوری اسلامی ایران بپردازد.

-خلیلی، حسن و همکاران، ۱۴۰۰، در پژوهش خود با عنوان «معنویت سازمانی در نیروهای مسلح از منظر مقام معظم رهبری»، به بررسی واژه معنویت در بیانات رهبر معظم انقلاب و جایگاه آن در سازماندهی سپاه پاسداران پرداخته‌اند. نویسندگان در این پژوهش به

نیروهای مسلح در تأمین امنیت و حفاظت از انقلاب اسلامی، طراحی و پیاده‌سازی یک نظام سازماندهی مبتنی بر آموزه‌های قرآنی و بیانات رهبری می‌تواند تأثیر چشمگیری در افزایش انسجام، اقتدار و کارایی این نهادها داشته باشد. از سوی دیگر، تأکید امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بر لزوم تلفیق دانش مدرن با معنویت و ارزش‌های اسلامی، نشان‌دهنده اهمیت رویکردی جامع و نوآورانه در سازماندهی نیروهای مسلح است. این پژوهش، ضمن شناسایی شاخص‌های کلیدی سازماندهی مطلوب از منظر قرآنی و رهبری، تلاش دارد الگویی جامع ارائه دهد که نه تنها به تقویت قابلیت‌های عملیاتی نیروهای مسلح کمک کند، بلکه روحیه معنوی و همبستگی درونی آن‌ها را نیز ارتقا دهد. این ضرورت‌ها پژوهش را به یکی از اولویت‌های راهبردی در حوزه مدیریت اسلامی و نظامی تبدیل می‌کند. از این رو در این پژوهش به تبیین شاخص‌های سازماندهی در نیروهای مسلح، مبتنی بر قرآن کریم که در بیانات و نظرات امام خامنه‌ای مورد تأکید قرار گرفته‌اند، پرداخته می‌شود.

← پیشینه پژوهش:

بر اساس جستجوهای انجام شده روشن شد که رویکرد اتخاذ شده در این پژوهش سابقه نداشته و این اثر گام نخست در عرصه بررسی شاخص‌های سازماندهی مطلوب در نیروهای مسلح در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌باشد. البته درباره پیشینه عام می‌توان به برخی از مهم‌ترین مباحث همسو با این پژوهش اشاره نمود که به طور اختصار به تعدادی از آنها اشاره می‌شود:

-حمیدرضا محمدی و همکاران، ۱۴۰۱، در پژوهش خود با عنوان «طراحی الگوی سازماندهی نهادهای انقلابی در حکمرانی اسلامی» با تحلیل کیفی اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی، مطالعه موردی نیروهای مسلح، تلاش نموده‌اند با تحلیل پیام‌ها، بیانات و دستورات معظم‌له به الگوی سازماندهی نهاد انقلابی نیروهای مسلح دست یابد. نویسندگان در این پژوهش به این نتیجه رسیدند که الگوی سازماندهی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری (حفظه‌الله تعالی) شامل پنج بعد اساسی شاکله ظاهری (بعد تحولی سازمان)، شاکله معنوی (بعد ثابت سازماندهی)، نظم انقلابی (ساز و کار ثابت تحول)،

یک سازمان عبارتند از: هدف محور بودن، ساختار منظم، هماهنگی و همکاری، تداوم و منابع.

۲- سازماندهی نیروهای مسلح:

سازماندهی نیروهای مسلح به معنای طراحی، ایجاد، و تنظیم ساختارها و فرآیندهایی است که نیروهای نظامی و انتظامی را به گونه‌ای منظم و هماهنگ برای انجام مأموریت‌های دفاعی و امنیتی آماده می‌کند. این سازماندهی شامل تعیین وظایف، سلسله‌مراتب فرماندهی، توزیع منابع و استقرار یگان‌ها در سطوح مختلف است. از نگاه رهبر معظم انقلاب سازماندهی نیروهای مسلح بایستی با رویکردی ارزش محور و مبتنی بر جنبه‌های معنوی و انسانی باشد» (بیانات معظم‌له. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)).

۳- معنویت محوری:

معنویت محوری در سازمان‌دهی به معنای توجه به ابعاد معنوی، اخلاقی، و انسانی در فرایندها، تصمیم‌گیری‌ها و تعاملات سازمانی است. از این رو باید دانست واژه معنویت^{۱۰} با واژه دین مرادف نیست. دین در واقع با عضویت رسمی سازمانی، باورها و یا عقاید افراد مرتبط می‌باشد، در حالی که معنویت با نزدیکی و ارتباط با یک وجود برتر در ارتباط است و مستلزم احساس تجربه برای معنا و هدف در زندگی است (اسپرنگ و همکاران، ۲۰۱۲). با ورود معنویت به سازمان، خودشکوفایی در زمینه قابلیت‌ها و توانمندی‌های فردی میسر می‌شود (کندی^{۱۱}، ۲۰۲۰). این رویکرد تأثیرات مثبت متعددی بر سازمان دارد بطوری که می‌توان گفت: معنویت محوری در سازمان‌دهی فراتر از یک ارزش اخلاقی، به‌عنوان یک استراتژی مؤثر عمل می‌کند که می‌تواند هم برای کارکنان و هم برای سازمان مزایای متعددی به همراه داشته باشد. از دیدگاه مقام معظم رهبری، معنویت به عنوان عنصر اساسی در عملکرد نظامی و امنیتی تلقی شده و موجب تعالی انسانی و توانمندسازی سازمان‌های

این نتیجه رسیده‌اند که مضامین ارتباط با خدا، استمداد الهی و توفیق الهی در سطح فرافردی، فردی، گروهی، سازمانی و فراسازمانی، مطرح است. پژوهش حاضر اگرچه در بررسی کلی موضوع سازماندهی در اندیشه‌های امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با پژوهش‌های فوق‌اشتراک دارد اما این پژوهش به بررسی ابعاد و شاخص‌های سازماندهی در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای در نیروهای مسلح پرداخته است و پژوهش‌های مورد اشاره بر اندیشه‌های قرآنی معظم‌له تمرکز نداشته‌اند. از این رو نوآوری این پژوهش، بررسی نظام سازماندهی ارزشی مبتنی بر اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (حفظه‌الله تعالی) می‌باشد.

➔ مفهوم شناسی:

با نگرش به ضرورت تعریف مفاهیم کلیدی و شناخت متغیرها در هر پژوهش (عباسی‌مقدم، ۱۳۷۹: ۳۱) در ابتدا به تبیین برخی مفاهیم کلیدی و محوری پژوهش می‌پردازیم.

۱- سازمان:

واژه سازمان^۹ از ریشه‌ی فارسی «ساز» گرفته شده و به معنای سامان دادن، نظم بخشیدن، و ترتیب دادن است (عمید، ۱۳۸۹: ۶۲۳). این واژه اشاره به نوعی ترتیب و هماهنگی میان اجزا یا افراد دارد که با یک هدف مشخص خدمت می‌کنند. اما در اصطلاح، سازمان به گروهی از افراد یا اجزای هماهنگ‌شده گفته می‌شود که برای رسیدن به اهداف مشخص، فعالیت‌های خود را به‌صورت منظم و هدفمند برنامه‌ریزی و اجرا می‌کنند. به عبارت دیگر سازمان گروهی از افراد است که گرد هم می‌آیند تا سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مشترکی را به کار گیرند و برای دستیابی به هدف‌های مشترک تلاش کنند (فقیه‌پی، ۱۳۹۰: ۲۶۹). بنابراین سازمان ساختاری است که در آن منابع انسانی، مادی، مالی، و اطلاعاتی برای دستیابی به مأموریت‌های خاص به کار گرفته می‌شوند. با توجه به تعاریف مختلف می‌توان گفت؛ ویژگی‌های اصلی

اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، نقش کلیدی در ارتقای کارایی، اثربخشی و تقویت سازمانی نیروهای مسلح دارد. هرچند شاخص‌های مؤلفه ایمان بسیار متنوع‌اند، اما در اینجا تنها به چند شاخص مهم پرداخته می‌شود.

۲) خداباوری: خداباوری نقشی محوری در سازماندهی نیروهای مسلح در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای ایفا می‌کند و به‌عنوان یک اصل بنیادین، تأثیرات عمیقی بر ایجاد انگیزه و تقویت روحیه معنوی رزمندگان دارد. ایشان در این خصوص فرموده‌اند: (ما مورد ظلم هستیم، مظلومیم، اما ضعیف نیستیم؛ ما مقتدریم. بخش اصلی و مهم قوت ملت ایران به خاطر اعتقاد به حمایت الهی است) «قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَ أَرَى» (طه، ۴۶). (خدای متعال با ما است، دارد کمک می‌کند) نشان‌دهنده هم‌همین چهل سالی است که این همه علیه ما توطئه کرده‌اند... (اما) این ملت مثل کوه ایستاد و روزبه‌روز هم استوارتر شد (بیانات در دیدار با مسئولان قوه قضائیه، ۱۳۹۸/۰۴/۰۵). مستند این دیدگاه در آیه ۱۷۳ سوره آل‌عمران بیان شده است. آنجا که می‌فرماید: «اینها کسانی بودند که (بعضی از) مردم، به آنان گفتند: مردم (لشکر دشمن) برای (حمله به) شما اجتماع کرده‌اند؛ از آنها بترسید! اما این سخن، بر ایمانشان افزود و گفتند: «خدا ما را کافی است، و او بهترین حامی ماست» در جای دیگر مقام معظم رهبری به منظور تبیین نقش خداباوری در استحکام سازماندهی جبهه حق به داستان دشمنی فرعونیان با بنی‌اسرائیل، اشاره می‌کند و می‌فرماید: «آنجا که برخی از اصحاب ترسو و کم‌یقین موسی پس از مشاهده هجوم فرعونیان به موسی گفتند: «أَنَا لَمُدْرَكُونَ» (الان می‌آیند ما را می‌گیرند؛ پدرمان درآمد!) حضرت موسی (ع) فرمود: «کَلَّا؛ هرگز! إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِين» (شعراء، ۶۲). (بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه، ۱۴۰۱/۰۷/۰۴). در اینجا خداباوری موسی و یاران صدیقش نگذاشت سازماندهی مستحکم جبهه حق تضعیف شود و موسی با قاطعیت فرمود خدا با من است، اصلاً نگران نباشید. پس خداباوری نقش کلیدی در ارتقای کارایی، اثربخشی و تقویت سازمانی نیروهای مسلح دارد.

- معادباوری: معادباوری نیز به‌عنوان یکی از اصول

نظامی در مقابله با چالش‌های پیچیده می‌شود (بیانات در دیدار فرماندهان عالی‌رتبه نظامی و انتظامی، ۱۳۸۹/۰۱/۲۲).

◀ تحلیل قرآنی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های سازماندهی مطلوب در نیروهای مسلح

با عنایت به اهمیت مسئله سعی می‌شود در این تحقیق مؤلفه‌های قرآنی سازماندهی مطلوب از نگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مورد بحث و تجزیه و تحلیل قرار گیرد، تا مشخص شود که معظم‌له در مبحث سازماندهی مطلوب، بر چه اساس و مبنایی تأکید می‌نماید. این پژوهش، از نوع اکتشافی بوده و با بهره‌گیری از گزاره‌های کلام وحی، تفاسیر و بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) به روش توصیفی-تحلیلی بررسی می‌نماید. بر پایه تحقیق‌های صورت گرفته در بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، عمده محورهای تأکید ایشان به این مسئله، در زمینه ایمان، اخلاق، بصیرت، انضباط، قاطعیت، امانت‌داری، مسئولیت‌پذیری، همکاری، مشورت و تخصص می‌باشد. بدیهی است که به‌منظور اطمینان از روایی پژوهش، تلاش شده است تا از محتوای منابع قرآنی و نظرات قرآن‌پژوهان و مفسران بهره‌گیری لازم صورت گیرد. همچنین، برای اطمینان از پایایی تحقیق، دقت لازم در استفاده استاندارد و مستند از محتوای متون قرآنی و بیانات مقام معظم رهبری مدنظر بوده است. قابل ذکر است که سازماندهی مطلوب در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (حفظه‌الله تعالی) در نیروهای مسلح مبتنی بر شاخص‌های متعدد و فراوانی است که بحث و بررسی همه آنها فراتر از ظرفیت محدود این نوشتار است، بنابراین در این پژوهش برخی از مهم‌ترین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن در دو سطح فردی و سازمانی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

◀ الف) بعد فردی

بعد فردی به نوبه خود شامل مؤلفه‌های متعدد اخلاقی، معنوی و رفتاری است اما در این پژوهش مجموع مؤلفه‌ها در سه دسته از مؤلفه‌های ایمان، اخلاق و بصیرت تقسیم می‌گردد و هریک نیز شاخص‌هایی دارد که در ادامه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.

۱) ایمان: ایمان، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی در

الهی را در آنان افزایش می‌دهد. قرآن کریم در آیه ۱۶۰ سوره آل عمران می‌فرماید: «إِنَّ يَتَّخِذُكُمُ اللَّهُ فَلَائِبَ لَكُمْ»، که بر نقش توکل در دستیابی به نصرت الهی و شکست‌ناپذیری تأکید دارد. از طرفی در شرایط سخت و بحرانی، توکل به خدا آرامش قلبی را برای نیروها به همراه دارد. این آرامش به فرماندهان و نیروها کمک می‌کند که تصمیمات بهتری بگیرند و در برابر فشارها دچار اضطراب و سردرگمی نشوند. چرا که خدای متعال فرموده‌است: «مَنْ يَتَّوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ» (طلاق، ۳) مقام معظم رهبری در این خصوص فرموده‌اند: «(در مواجهه با دشمن) خطر وجود دارد، فشار می‌آورند؛ در مقابل همه‌ی این فشارها به خدا تکیه کن؛ ... توکل این است که شما راه بیفتید، عرق بریزید، تلاش کنید، آن وقت یقین داشته باشید که خدای متعال شما را کمک خواهد کرد» (بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، ۱۳۹۵/۰۳/۰۳).

- توسل: توسل به اهل بیت (ع) به‌عنوان یکی از مفاهیم مهم در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (حفظه‌الله تعالی) نیروهای مسلح را به‌سوی تقویت ارتباط معنوی با خداوند هدایت می‌کند. این ارتباط، به نیروها آرامش و قوت قلب می‌بخشد و آنان را در برابر مشکلات و فشارهای جنگ مقاوم‌تر می‌سازد. مفهوم توسل علاوه بر آیه ۳۵ مائده در آیه ۶۴ یوسف نیز بیان شده است. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص آثار توسل می‌فرماید: «یک مواردی هم وجود دارد واقعاً که انسان در یک چیزهایی به بن‌بست می‌رسد اما توجه به خدای متعال و توسل به ذیل عنایات پروردگار، واقعاً بن‌بست‌ها را باز می‌کند (بیانات در دیدار با اعضای مجلس خبرگان، ۱۳۹۳/۰۶/۱۳). بنابراین آیات توسل نشان می‌دهد که انسان می‌تواند از طریق شخصیت‌های صالح و الهی به خداوند تقرب جسته و با درخواست کمک از او، بن‌بست‌ها و موانع سخت پیش رو را برطرف کرده یا تسهیل نماید و این فرصتی عظیم در استحکام سازماندهی نیروهای مسلح ایجاد خواهد نمود. در ادامه جدول (۱)، شاخص‌ها مؤلفه ایمان را در یک دسته‌بندی مشخص ارائه نموده است.

اساسی ایمان اسلامی، در استحکام سازماندهی نیروهای مسلح نقشی بنیادین ایفا می‌کند. این باور تأثیرات عمیقی بر انگیزه، انسجام و رفتار نیروها دارد زیرا معادباوری موجب می‌شود که رزمندگان شهادت را نه به‌عنوان یک پایان، بلکه به‌عنوان پلی برای رسیدن به زندگی جاودان و پاداش الهی ببینند و بدون ترس و واهمه از نتیجه مبارزه، از هرگونه فداکاری و ایثارگری استقبال کنند. مقام معظم رهبری در خصوص معادباوری فرموده‌اند: «اینکه بدانیم «لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ» (سبأ، ۳، زلزله، ۸ و ۷، عنکبوت، ۶۴، عبس، ۳۷ و ۳۸ و ۳۹، زمر، ۱۵) یک حرکت کوچک، یک سکون کوچک، یک اقدام کوچک، یک حرف کوچک از دید محاسبه‌کننده‌ی دوران بعد از مرگ بیرون نیست و از ما سؤال خواهد شد؛ این خیلی تأثیر می‌گذارد در رفتار ما، در گفتار ما، در حرکات ما» (بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۴/۰۴/۰۲). قرآن کریم در آیه ۱۱۱ سوره توبه می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ» این آیه شهادت را معامله‌ای ارزشمند با خداوند معرفی می‌کند که نتیجه آن بهشت و رضایت الهی است. مقام معظم رهبری (حفظه‌الله تعالی) می‌فرماید: «بارها عرض کردیم؛ شهادت مرگ تاجرانه است، مرگ پرسود است، این روغن ریخته را نذر امامزاده کردن است. بالاخره این روغن که خواهد ریخت» «کل نفس ذائقة الموت» (آل عمران، ۱۸۵، انبیاء، ۳۵، عنکبوت، ۵۷) اگر چنانچه انسان سعادت پیدا کند - پروردگار! ما هم مشتاق این سعادتیم - این حادثه‌ی ناگزیر را به خدا بفروشد، سود سرشاری کرده است» (بیانات در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۰). بنابراین معادباوری، رزمندگان را به پذیرش خطرات، تحمل سختی‌ها، و مقابله با دشمنان با روحیه‌ای والا و شجاعانه سوق داده و در نتیجه به عنوان عوامل اصلی پیروزی معنوی و مادی در عرصه جنگ به استحکام سازماندهی نیروهای مسلح کمک می‌کند.

- توکل: توکل، به‌عنوان یکی از مفاهیم کلیدی در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (حفظه‌الله تعالی)، نقش مهمی در سازماندهی نیروهای مسلح ایفا می‌کند. این مفهوم با تقویت روحیه و اعتماد به نفس، نیروها را از وابستگی به عوامل مادی رها کرده و اعتماد به قدرت

جدول (۱) آیات مرتبط با شاخص‌های مؤلفه ایمان در سازماندهی نیروهای مسلح

ردیف	عناوین مرتبط	شماره آیه و سوره	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۱	خداباوری	طه/۴۶، آل عمران/۱۷۳، شعراء/۶۲	ما مورت ظلم هستیم، مظلومیم، اما ضعیف نیستیم؛ ما مقتدریم. بخش اصلی و مهم قوت ملت ایران به خاطر اعتقاد به حمایت الهی است.
۲	معاذباوری	توبه/۱۱۱، (سیا/۳)، عنکبوت/۶۴، عبس/۳۷ و ۳۸ و ۳۹، زمر/۱۵	یک حرکت کوچک، یک سکون کوچک، یک اقدام کوچک، یک حرف کوچک از دید محاسبه‌کننده‌ی دوران بعد از مرگ بیرون نیست و از ما سؤال خواهد شد؛ این خیلی تأثیر می‌گذارد در رفتار ما، در گفتار ما، در حرکات ما
۳	توکل	آل عمران/۱۶۰، طلاق/۳	توکل معنایش این نیست که کار را رها کنید بنشینید تا خدا بیاید عرض شما کار را انجام بدهد؛ این نیست؛ توکل این است که شما راه بیفتید، عرق بریزید، تلاش کنید
۴	توسل	مانده/۳۵، یوسف/۶۴	یک مواردی هم وجود دارد واقعاً که انسان در یک چیزهایی به بن‌بست میرسد اما توجه به خدای متعال و توسل به ذیل عنایات پروردگار، واقعاً بن‌بست‌ها را باز میکند

۳- اخلاق:

و پیش خواهد رفت (بیانات در دیدار اعضای ستادهای کنگره شهدای امور تربیتی، ۱۳۹۳/۱۱/۲۷). بنابراین فرهنگ ایثار و از خودگذشتگی می‌تواند در راستای استحکام سازماندهی مطلوب نیروهای مسلح نقش اساسی ایفا کند.

- شجاعت: شجاعت، به معنای توانایی مواجهه با تهدیدات و چالش‌ها با اعتماد به نفس است و تأثیر زیادی بر عملکرد و پایداری سازمان دارد. شجاعت، نیروهای مسلح را قادر می‌سازد تا از منافع ملی دفاع کنند. قرآن کریم شجاعت را به‌عنوان ویژگی برجسته‌ای برای مقابله با تهدیدها و حفظ حق معرفی کرده و مؤمنان را به اعتماد به خداوند و ایستادگی در برابر دشمنان تشویق می‌کند (آل عمران، ۱۷۳، بقره، ۲۴۹). «الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ» (همان کسانی که مردم به آنان گفتند: مردم [سپاه دشمن] برای [جنگ با] شما گرد آمده‌اند، از آنان بترسید! اما این [تهدید] بر ایمانشان افزود و گفتند: خدا ما را کافی است و او بهترین حامی است). این آیه بیانگر شجاعت و اعتماد به خداوند در برابر تهدیدهای دشمن است. مقام معظم رهبری (حفظه‌الله تعالی) می‌فرماید: «این ملت هر چه دارد بر اثر استقامت و شجاعت و ایستادگی خود دارد و قدرت خود را از درون خود و از ذات خود به دست آورده است» (بیانات

در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، اخلاق نه‌تنها به‌عنوان یک ارزش فردی، بلکه به‌عنوان یک اصل سازمانی برای موفقیت و پایداری نیروهای مسلح تلقی می‌شود. نقش اخلاق در این زمینه را می‌توان در چند محور اصلی بررسی کرد:

- ایثار: ایثار به معنای ترجیح منافع جمعی بر منافع فردی و فداکاری در راه اهداف متعالی است. در شرایط بحرانی، ایثار به نیروها کمک می‌کند تا به وظایف سازمانی اهمیت دهند و بحران‌ها را پشت سر بگذارند. این ویژگی اعتماد متقابل را تقویت کرده و همکاری‌ها را مؤثرتر می‌کند. قرآن کریم در آیه ۹ سوره حشر به ایثار اشاره کرده و از کسانی که دیگران را بر خود ترجیح می‌دهند، ستایش می‌کند (و دیگران را بر خود مقدم می‌دارند، هر چند خودشان نیازمند باشند. و کسانی که از بخل نفس خویش دوری کنند، همان‌ها رستگارانند). همچنین، آیات ۱۷۷ سوره بقره و ۹۲ سوره آل عمران بر اهمیت ایثار تأکید دارند. مقام معظم رهبری در خصوص فرهنگ ایثار می‌فرماید: «فرهنگ ایثار، فرهنگ گذشت، فرهنگ مایه گذاشتن از خود برای سرنوشت جامعه و برای سرنوشت مردم، این فرهنگ اگر عمومی شد، این کشور و هر جامعه‌ای که این فرهنگ را داشته باشد، هرگز متوقف نخواهد شد؛ به عقب برنخواهد گشت

تأثیر زیادی بر کارآمدی و انسجام سازمان دارد. سعه صدر به فرماندهان کمک می‌کند تا در برابر مشکلات و اختلاف‌نظرها با آرامش رفتار کرده و از تشدید درگیری‌ها جلوگیری کنند. آیات ۱۳۵ سوره نحل، ۶ سوره انشراح، ۸۷ سوره آل عمران و ۹ سوره قمر بر اهمیت این ویژگی تأکید دارند. مقام معظم رهبری (حفظه‌الله تعالی) در این خصوص می‌فرمایند: «صبر و تقوا موجب می‌شود که دشمن عنود اسلام، این کپسول زشت کینه و بغضاء، با همه‌ی توانایی‌هایی که برای خودش فراهم کرده، هیچ غلطی در مقابل شما نتواند بکند» (بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام)، ۱۳۹۷/۰۴/۰۹) کما اینکه همین مفهوم در آیه ۱۲۰ آل عمران بیان شده است: «إِنْ تَمَسَّسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ» (اگر نیکی به شما برسد، آنها را ناراحت می‌کند؛ و اگر حادثه ناگواری برای شما رخ دهد، خوشحال می‌شوند. (اما) اگر (در برابرشان) صبر و پرهیزگاری پیشه کنید، نقشه‌های (خائنانه) آنان، به شما زبانی نمی‌رساند؛ خداوند به آنچه انجام می‌دهند، احاطه دارد). این ویژگی مؤمنان کمک می‌کند تا در مواجهه با چالش‌ها و سختی‌ها با آرامش و اعتماد به خداوند برخورد کنند. در ادامه جدول (۲)، شاخص‌های مؤلفه اخلاق را در یک دسته بندی مشخص ارائه نموده است.

در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی، ۱۳۸۷/۰۱/۰۱). بنابراین عنصر شجاعت نقش بسیار عظیمی در استحکام سازماندهی نیروهای مسلح دارد.

- صداقت: صداقت به معنای راستگویی، شفافیت، و پایبندی به حقیقت است، تأثیرات گسترده‌ای بر جنبه‌های مختلف عملکرد نیروهای مسلح دارد. نقش صداقت را می‌توان در راستای اعتمادافزایی و ارتقای همدلی و انسجام بین نیروها و در نتیجه افزایش کارآمدی و اثربخشی سازمان ارزیابی نمود. خدای متعال در آیه ۱۱۹ توبه و ۷۰ احزاب، مؤمنین را بر لزوم صداقت تحریض نموده‌است. در آیات ۱۷۷ بقره و ۱۵ حجرات نیز، به اهمیت همراهی با افراد صادق و نقش صداقت در تقوا و ایمان اشاره دارد. مقام معظم رهبری در این خصوص می‌فرمایند: «انسان اگر صادق باشد، حرف و کار و راه او، در عالم واقع و خارج برکت پیدا می‌کند. صدق یک ملت و یک امت، می‌تواند آنها را در میدان‌های گوناگون پیروز کند» (بیانات در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۴/۱۰/۲۷). بنابراین می‌توان گفت صداقت در گفتار، عمل و رفتار مؤمنین و به ویژه رزمندگان، ثمرات بسیاری در راستای انسجام و اعتمادسازی در سازماندهی نیروهای مسلح خواهد داشت.

- سعه‌صدر: سعه‌صدر به معنای تحمل بالا، خویش‌داری و برخورد منطقی با چالش‌ها است که

جدول (۲) آیات مرتبط با شاخص‌های مؤلفه اخلاق در سازماندهی نیروهای مسلح

ردیف	عناوین مرتبط	شماره آیه و سوره	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۱	ایثار	بقره/۱۷۷ و آل عمران/۹۲ و حشر/۹	فرهنگ ایثار، ... اگر عمومی شد، این کشور و هر جامعه‌ای که این فرهنگ را داشته باشد، هرگز متوقف نخواهد شد؛ به عقب بر نخواهد گشت و پیش خواهد رفت.
۲	شجاعت	آل عمران/۱۳۲، بقره/۲۴۹	این ملت هر چه دارد بر اثر استقامت و شجاعت و ایستادگی خود دارد و قدرت خود را از درون خود و از ذات خود به دست آورده است.
۳	صداقت	۱۱۹ توبه و ۷۰ احزاب،	انسان اگر صادق باشد، حرف و کار و راه او، در عالم واقع و خارج برکت پیدا می‌کند. صدق یک ملت و یک امت، می‌تواند آنها را در میدان‌های گوناگون پیروز کند.
۴	سعه صدر	نحل/۶، انشراح، ۸۷/آل عمران	صبر و تقوا موجب میشود که دشمن عنود اسلام، این کپسول زشت کینه و بغضاء، با همه‌ی توانایی‌هایی که برای خودش فراهم کرده، هیچ غلطی در مقابل شما نتواند بکند

۴- بصیرت

بصیرت به معنای شناخت عمیق، درک صحیح از شرایط و توانایی تحلیل دقیق مسائل، یکی از عوامل کلیدی در سازماندهی موفق نیروهای مسلح در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای محسوب می‌شود. این ویژگی موجب می‌شود تا در شرایط حساس و بحرانی، با شناسایی درست تهدیدات داخلی و خارجی، تصمیماتی مبتنی بر اطلاعات دقیق و تحلیل واقع‌بینانه اتخاذ کنند. مقام معظم رهبری (حفظه‌الله تعالی) در این خصوص می‌فرماید: «هر جایی که ما توانستیم درست بفهمیم، درست تشخیص بدهیم - یعنی همان بصیرت- و به دنبال آن احساس تکلیف کردیم، احساس تعهد و مسئولیت کردیم و وارد میدان شدیم، غلبه با ما بوده است» «فاذا دخلتموه فانکم غالبون» (مائده، ۲۳)، (یانات در دیدار مردم قم در سالروز قیام ۱۹ دی، ۱۳۸۹/۱۰/۱۹). آیات دیگری مانند؛ ۲۹ انفال، ۱۹ و ۲۰ فاطر، ۱۷ محمد نیز، بر لزوم بصیرت دلالت دارند. بنابراین، بصیرت نه تنها یک ویژگی فردی بلکه یک ضرورت سازمانی برای نیروهای مسلح است که به ارتقای آمادگی، استحکام و موفقیت در مأموریت‌ها کمک می‌کند.

آینده‌نگری: آینده‌نگری در سازماندهی نیروهای مسلح نقش اساسی دارد، زیرا به پیش‌بینی تغییرات، تهدیدات و فرصت‌های آینده و آمادگی برای مواجهه با آن‌ها اشاره دارد. فرد آینده‌نگر می‌تواند با مدیریت منابع انسانی و تجهیزات، تصمیمات هوشمندانه اتخاذ کند. قرآن کریم می‌فرماید: «یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله و لتنظرنفس ما قدمت لعد» (ای اهل ایمان! از خدا پروا کنید؛ و هر کسی باید با تأمل بنگرد که برای فردای خود چه چیزی پیش فرستاده است، و از خدا پروا کنید؛ یقیناً خدا به آنچه انجام می‌دهید، آگاه است) (حشر، ۱۸)، که بر لزوم آینده‌نگری و بررسی پیامدهای اعمال تأکید دارد. همچنین، در آیه ۶۶ سوره طه، مؤمنان را از غفلت پرهیز داده و به آمادگی برای مواجهه با خطرات آینده توصیه می‌کند. مقام معظم رهبری نیز ضمن هشدار در این خصوص می‌فرماید: «نیازهای مربوط به آینده نیازهایی است که اگر شما امروز به فکر نیفتید و برایش کاری انجام ندهید، فردا در خواهید ماند... بنابراین، نگاه

کردن به آینده و آماده شدن برای آینده مهم است» (بیانات در ارتباط تصویری با مردم آذربایجان شرقی، ۱۴۰۰/۱۱/۲۸) آیات فوق نشان می‌دهند که قرآن کریم بر لزوم آینده‌نگری در تمامی ابعاد زندگی تأکید دارد.

ولایت‌مداری: ولایت‌مداری، به معنای تبعیت از ولایت و رهبری الهی، در سازماندهی نیروهای مسلح نقشی کلیدی و بنیادین دارد. این اصل که در نظام اسلامی بر پایه پیوند معنوی، اعتقادی و سیاسی با ولی فقیه تعریف می‌شود، انسجام، کارآمدی و اقتدار نیروهای مسلح را تضمین می‌کند. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در این خصوص می‌فرماید: «اساسی‌ترین مسأله‌ی دین، مسأله‌ی ولایت است؛ چون ولایت، نشانه و سایه‌ی توحید است. ولایت، یعنی حکومت؛ چیزی است که در جامعه‌ی اسلامی متعلق به خداست، و از خدای متعال به پیامبر، و از او به ولی مؤمنین می‌رسد» (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۷۰/۰۶/۲۱). خدای متعال در آیات ۵۹ نساء، ۵۵ مائده، ۱۰ فتح، ۳۶ احزاب، ۵۴ نور، ۱۰۳ آل عمران و ۷۳ انبیاء به شکل‌های مختلف بر لزوم و اهمیت ولایت-مداری تأکید نموده است. شکی نیست که پذیرش ولایت فقیه نیز ادامه ولایت خدا و رسولش و ائمه طاهرين (علیهم السلام) در عصر غیبت می‌باشد. از منظر بسیاری از علماء از جمله حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی): «ولایت فقیه و رهبری جامعه و اداره کردن شئون اجتماعی در هر عصر و زمان از ارکان مذهب حقه اثنی‌عشری است و ریشه در اصل امامت دارد (اجوبه الاستفتائات، الجزء الاول، ص ۱۸، دار الوسيله، ۱۴۱۶ هـ). بنابراین این ولایت‌پذیری، نقش مهمی در استحکام سازماندهی نیروهای مسلح دارد.

دشمن‌شناسی: دشمن‌شناسی به معنای شناخت دقیق اهداف، توانمندی‌ها، استراتژی‌ها و نقاط ضعف دشمن است. این امر موجب ارتقای آمادگی دفاعی و پیشگیری از نفوذ دشمن در جنگ نرم می‌شود. قرآن کریم در آیه ۱۲۰ سوره بقره، جامعه یهود را به عنوان سرآمد دشمنان اسلام معرفی می‌کند: «وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ»، و تاریخ نیز این مطلب را تأیید می‌کند. همچنین، قرآن نسبت به انواع دشمنان مانند منافقان (۸۸، نساء، ۶۴، توبه)، دشمنان خارجی (۱۱۸، آل عمران)، شیطان (۵، یوسف)، اهل

نامید کند) «وَقَالَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا» (۳۹، فرقان). اما شما با تقویت همه جانبه خود (۶۰، انفال) از جمله ایمان و هوشیاری و شناخت سیاست‌های جبهه استکبار، قطعاً پیروز هستید. «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزِنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (سست نشوید و غمگین نگردید، شما برترید اگر ایمان داشته باشید) (سوره آل عمران، آیه ۱۳۹). بنابراین این آیات و سایر آیات قرآن، به‌طور کلی بر لزوم مبارزه با ظلم و استکبار، آماده‌سازی برای مقابله با دشمنان و استقامت در برابر تهدیدات خارجی تأکید دارند. مقام معظم رهبری در خصوص استکبار ستیزی می‌فرماید: «انتخاب ملت ما در مقابله‌ی با استکبار تسلیم نبود، ایستادگی بود، عدم وابستگی بود، حفظ استقلال بود، تقویت درونی نظام و ملت و کشور بود؛ اینها تصمیمات ملی است» (بیانات در سخنرانی نورزی، ۱۴۰۱/۱۰/۱۰). و این استکبارستیزی قطعاً بر استحکام سازماندهی مطلوب نیروهای مسلح خواهد افزود. در ادامه جدول (۳)، شاخص‌ها مؤلفه بصیرت را در یک دسته بندی مشخص ارائه نموده است.

جدول (۳) آیات مرتبط با شاخص‌های بصیرت در سازماندهی نیروهای مسلح

شماره	عناوین مرتبط	شماره آیه و سوره	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۱	آینده نگری	حشر/۱۸، طه/۶۶	نیازهای مربوط به آینده نیازهایی است که اگر شما امروز به فکر نیفتید و برایش کاری انجام ندهید، فردا درخواهید ماند
۲	ولایت‌مداری	نساء/۵۹، مائده/۵۵، فتح/۱۰	اساسی‌ترین مسأله‌ی دین، مسأله‌ی ولایت است
۳	دشمن شناسی	نساء/۸۸، توبه/۶۴	همه باید مراقب باشند؛ دشمن شناسی بسیار مهم است.
۴	استکبارستیزی	۶۰/انفال، فرقان/۳۹، آل عمران/۱۳۳	انتخاب ملت ما در مقابله‌ی با استکبار تسلیم نبود، ایستادگی بود.

فرهنگ سازمانی: فرهنگ سازمانی به مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باورها و رفتارهای مشترک در داخل سازمان اشاره دارد. در نیروهای مسلح، فرهنگ سازمانی باید بر اصولی همچون وفاداری، انضباط، همکاری، و احترام به سلسله مراتب استوار باشد. فرهنگ قوی و مثبت می‌تواند موجب افزایش انسجام درونی و بهبود عملکرد واحدها در شرایط مختلف شود.

مسئولیت‌پذیری: مسئولیت‌پذیری یکی از ارکان اصلی سازماندهی مطلوب نیروهای مسلح است که تأثیر زیادی بر کارایی، انسجام و موفقیت در انجام

مکر (۵۴، آل عمران)، کفار (۷۶، نساء، ۳۶، انفال)، اهل کتاب (۱۰۰، آل عمران، ۱۰۹، بقره)، و پیروان طاغوت هشدار می‌دهد و راهکارهایی برای مقابله با هر گروه ارائه می‌دهد. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز در خصوص ضرورت دشمن‌شناسی فرموده‌اند: «همه باید مراقب باشند؛ دشمن‌شناسی بسیار مهم است... دانستن نقشه‌ی دشمن؛ (اینکه) دشمن چه کار دارد می‌کند، چه کار می‌خواهد بکند؛ و بعد، دانستن شیوه‌ی مقابله‌ی با نقشه‌ی دشمن؛ این را باید مردم ما بدانند». بنابراین شناخت این دشمنان و توجه به توصیه‌های قرآنی، موجب تقویت ایمان و وحدت در میان کارکنان و استحکام سازماندهی نیروهای مسلح می‌شود.

استکبارستیزی: استکبارستیزی نه تنها به‌عنوان یک راهبرد عملیاتی، بلکه به‌عنوان یک رویکرد فرهنگی و ایدئولوژیک در بین نیروهای مسلح اهمیت دارد. استکبارستیزی با تقویت روحیه مقاومت نیروها، موجب افزایش اعتماد به نفس و توانایی مقابله با دشمنان می‌شود. قرآن می‌فرماید: (دشمن تلاش دارد شما را

۵- بعد سازمانی

مؤلفه‌های بعد سازمانی، به جنبه‌های انسانی، فرهنگی، اجتماعی سازمان مربوط می‌شوند و می‌توانند تأثیرات زیادی بر کارایی و انسجام نیروهای مسلح بگذارند. این مؤلفه‌ها به طور کلی به جنبه‌های مختلفی از جمله فرهنگ سازمانی، هماهنگی میان واحدها، مسئولیت‌پذیری، همکاری و تعاون، مشورت و وفاداری به سازمان اشاره دارند. در ادامه، به برخی از این مؤلفه‌ها و نقش آن‌ها در سازماندهی مطلوب نیروهای مسلح اشاره می‌شود:

کند» (بیانات در جمع مردم عسلویه، ۱۳۹۰/۰۱/۰۸). بنابراین فرهنگ همکاری در تمام سطوح سازمانی، از فرماندهی تا نیروهای عملیاتی، می‌تواند به تحقق اهداف سازمانی، سازماندهی مطلوب و امنیت ملی کمک شایانی کند.

مشورت: مشورت و هم‌فکری در نیروهای مسلح نقشی اساسی در بهبود سازماندهی، افزایش کارآمدی و موفقیت عملیاتی دارد. در امور نظامی، تصمیم‌های اشتباه می‌توانند پیامدهای جبران‌ناپذیری داشته باشند، اما بهره‌گیری از دانش و تجربیات متخصصان نظامی به فرماندهان کمک می‌کند تا با دیدگاهی جامع‌تر و تحلیل دقیق‌تر تصمیم‌گیری کنند. خداوند در آیه ۳۸ شوری می‌فرماید: «وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ» که بر اهمیت مشورت به‌ویژه در تصمیم‌گیری‌های حساس و سرنوشت‌ساز تأکید دارد. مقام معظم رهبری در این خصوص فرموده‌اند: «... فرمانده شور ستادی می‌کند... می‌نشینند، بحث می‌کنند... و گاهی اوقات می‌شود که نظر فرمانده با این مشورتی که با افراد ستاد می‌کند، بکلی عوض می‌شود یعنی جور دیگری می‌شود» (بیانات در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۷/۰۶/۰۷). از طرفی در سازمان‌های نظامی، تنش‌ها و اختلاف‌نظرها می‌توانند بر کارایی تأثیر بگذارند. از این رو ایجاد فضایی برای بیان نظرات در قالب مشورت‌گیری و مشورت‌دهی، به کاهش تضادها کمک می‌کند. چرا که تصمیم‌های مشارکتی کمتر مورد اعتراض و چالش قرار می‌گیرند، زیرا افراد احساس می‌کنند نظراتشان شنیده شده است. از این رو خدای متعال به پیامبر (ص) دستور می‌دهد تا حتی در مهم‌ترین مسائل، مانند امور نظامی، با یاران خود مشورت کند (آل عمران، ۱۵۹).

وفاداری: وفاداری به معنای تعهد و پایبندی به اصول، مأموریت‌ها، فرماندهی و همکاران، پایه‌ای برای تقویت همبستگی و کارایی در سازمان است. وقتی افراد به یکدیگر و به اهداف سازمانی وفادار باشند، تعاملات و همکاری‌ها بهبود یافته و از تفرقه و اختلاف جلوگیری می‌شود. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: «وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا» (اسراء، ۳۴). همچنین آیات ۱، مائده و ۲۳، احزاب نیز بر همین توصیه تأکید نموده است. در جای دیگر می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

مأموریت‌ها دارد. این ویژگی به معنای پذیرش وظایف با دقت و تعهد، پاسخگویی در قبال تصمیمات و اقدامات و رعایت اصول اخلاقی و حرفه‌ای است. مسئولیت‌پذیری در سطح فردی و سازمانی در نیروهای مسلح اهمیت دارد. قرآن کریم در آیات مختلفی به مسئولیت‌پذیری اشاره دارد، از جمله در سوره اسراء ۳۶ که می‌فرماید: «گوش و چشم و دل انسان مورد پرسش قرار خواهد گرفت»، که بر مسئولیت انسان در قبال اعمال، گفته‌ها و حتی نیاتش تأکید دارد. همچنین، در آیات مدثر ۳۸، زلزله ۷ و ۸، لقمان ۱۵ و توبه ۱۰۵ بر اصل مسئولیت و پاسخگویی انسان تأکید شده است. مقام معظم رهبری در اهمیت مسئولیت‌پذیری فرموده‌اند: «هیچ جامعه‌ای بدون احساس تعهد، به قله‌های رفیع سعادت نخواهد رسید» (بیانات در دیدار جوانان و دانشجویان سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۷/۰۱/۲۵). بنابراین مسئولیت‌پذیری در آیات قرآن و در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (حفظه‌الله تعالی) بسیار مورد تأکید قرار گرفته و در نیروهای مسلح می‌تواند نقش بسیار مهمی در استحکام سازمانی، بهبود عملکرد، و دستیابی به اهداف تعیین‌شده ایفا کند و می‌تواند موجب ایجاد یک سازمان نظامی کارآمد، منظم و توانمند شود.

همکاری و تعاون: همکاری و تعاون، که در آموزه‌های دینی، اجتماعی و مدیریتی مورد تأکید قرار گرفته است، نقشی حیاتی در تقویت کارایی، همبستگی و موفقیت نیروهای مسلح دارد. این اصل با ایجاد اعتماد متقابل، تقویت روابط بین افراد و واحدها، و کاهش تنش‌ها و تعارضات داخلی، انسجامی را فراهم می‌کند که در میدان نبرد و شرایط بحرانی به موفقیت عملیات کمک شایانی می‌نماید. قرآن کریم در آیه ۲ سوره مائده می‌فرماید: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ»، که بر همکاری در کارهای خیر و پرهیز از امور ناپسند اشاره دارد. همچنین، آیه ۴ سوره صف می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُومٌ»، که بر لزوم اتحاد و استحکام صفوف مؤمنان، به‌ویژه در برابر دشمن، تأکید می‌کند. مقام معظم رهبری در خصوص همکاری و تعاون می‌فرمایند: «با همکاری، همدلی، احساس برادری، احساس عمل لله و کار برای خدا، این ملت می‌تواند جایگاه شایسته‌ی خود را پیدا

در راه انقلاب، به عزم و اراده‌شان، به شجاعتشان و به مرعوب نشدنشان خاطر جمع بشوید، [آن وقت] رأی بدهید» (دیدار با مردم نجف آباد، ۱۳۹۴/۱۲/۰۵). بنابراین وفاداری به سازمان بعنوان یک شاخص مهم، در سازماندهی نیروهای مسلح نقش دارد. در ادامه جدول (۴)، این شاخص‌ها را در یک دسته‌بندی مشخص ارائه نموده است.

الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَأَنَّهُمْ بُنَيَانٌ مَّرْصُوعٌ» (صف/۴) این آیه نیز بر وحدت و انسجام نیروها تأکید دارد که وفاداری نقش مهمی در آن ایفا می‌کند. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در خصوص اهمیت وفاداری به عنوان یک شاخص مهم برای جایگاه‌های شغلی می‌فرماید: «انتخاب که می‌خواهید بکنید، بشناسید و انتخاب کنید؛ بشناسید. به دینشان، به تعهدشان، به وفاداری‌شان به انقلاب، به ایستادگی‌شان

جدول (۴): آیات مرتبط با شاخص‌های فرهنگ سازمانی در سازماندهی نیروهای مسلح

شماره آیه و سوره	عناوین مرتبط	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله العالی)
اسراء/۳۶- لقمان/۱۵ و توبه/۱۰۵	مسئولیت پذیری	هیچ جامعه‌ای بدون احساس تعهد، به قله‌های رفیع سعادت نخواهد رسید.
مائده/۲، صف/۴	همکاری و تعاون	با همکاری، همدلی، احساس برادری، احساس عمل لله و کار برای خدا، این ملت میتواند جایگاه شایسته‌ی خود را پیدا کند.
آل عمران/۱۵۹، شوری/۳۸	مشورت	فرمانده شور ستادی میکند... می‌نشیند بحث میکنند... و گاهی اوقات میشود که نظر فرمانده با این مشورتی که با افراد ستاد میکند، بکلی عوض میشود یعنی جور دیگری میشود.
اسراء/۳۴، آیات مائده/۱، احزاب/۲۳	وفاداری	انتخاب که میخواهید بکنید، بشناسید و انتخاب کنید؛ بشناسید. به دینشان، به تعهدشان، به وفاداری‌شان به انقلاب، به ایستادگی‌شان در راه انقلاب..

۶- رفتار سازمانی

هر دو از عناصر اصلی اعتمادافزایی در سازمان هستند. همچنین در آیات دیگری نظیر ۵۸، نساء، ۱۳۵، نساء، ۸، مائده، ۱۵۲، انعام، ۲۵، حدید، ۷، حشر و... بر رعایت عدالت‌ورزی و انصاف تأکید شده است. مقام معظم رهبری در خصوص ویژگی‌های عدالت می‌فرماید: «در نظام اسلامی، عدالت مبنای همه‌ی تصمیم‌گیری‌های اجرایی است» (پیام به مناسبت دومین سالگرد ارتحال امام خمینی(ره)، ۱۳۷۰/۳/۱۳). این آیات نشان می‌دهند که عدالت‌مداری، در اندیشه‌های قرآنی مقام معظم رهبری (حفظه‌الله تعالی) نه تنها یک توصیه اخلاقی بلکه یک فرمان الهی است که باید در تمامی ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، و فردی رعایت شود و بی‌شک رعایت عدالت، موجب تقویت انسجام اجتماعی، افزایش اعتماد، و استحکام سازمانی می‌شود. - امانت‌داری: نیروهای مسلح، برای دفاع از امنیت ملی و تمامیت ارضی کشور، به انسجام و اعتماد متقابل نیازمند است. امانت‌داری، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اخلاق

رفتار سازمانی در استحکام سازماندهی نیروهای مسلح نقش بسیار مهمی دارد، زیرا این رفتار شامل مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها، و الگوهای رفتاری است که بر تعاملات درون‌سازمانی و عملکرد کلی نیروهای مسلح تأثیر می‌گذارد. در واقع، رفتار سازمانی می‌تواند به تقویت انسجام، افزایش کارایی، و بهبود تعاملات میان نیروها و فرماندهان کمک کند. در ادامه، به برخی از شاخص‌های فرهنگ سازمانی و نقش آن‌ها در سازماندهی مطلوب نیروهای مسلح اشاره می‌شود:

- عدالت‌مداری: عدالت‌مداری به معنای رعایت انصاف، برابری، و پایبندی به قوانین و مقررات در تمامی سطوح سازمانی است. عدالت‌مداری نه تنها باعث افزایش اعتماد و انسجام درون‌سازمانی می‌شود، بلکه کارایی و آمادگی نیروها را نیز بهبود می‌بخشد. خِدايِ مِتَعَالِ در سوره نحل، آیه ۹۰ می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ...» به عدالت و احسان دستور می‌دهد، که

و توطئه‌گر و تهمت‌زن با قاطعیت عمل کنیم» (بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه، ۱۳۹۷/۰۴/۰۶). بنابراین براساس اندیشه‌های قرآنی مقام معظم رهبری (حفظه‌الله تعالی) قاطعیت در نیروهای مسلح و متقن انجام دادن کار، نه‌تنها موجب افزایش کارآمدی و هماهنگی در سازماندهی می‌شود، بلکه به بازدارندگی دشمنان و تقویت اعتماد عمومی نیز کمک می‌کند.

- انضباط: انضباط از اصول اساسی سازماندهی نیروهای مسلح است که نقشی کلیدی در ایجاد هماهنگی، کارآمدی و موفقیت مأموریت‌ها ایفا می‌کند. این اصل با ایجاد نظم، رعایت سلسله‌مراتب و اجرای دقیق دستورات فرماندهی، از آشفتگی و ناهماهنگی جلوگیری کرده و کارآمدی عملیاتی را افزایش می‌دهد. قرآن کریم نیز بر لزوم انضباط و پایبندی به قوانین تأکید دارد. در آیه ۵۹ نساء، خداوند فرمان اطاعت از خدا، پیامبر و فرماندهان مشروع را صادر می‌کند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ». همچنین، آیه ۴ صف با تشبیه نیروهای منظم به «بنایی مستحکم» به طور غیرمستقیم بر اهمیت انضباط تأکید دارد. مقام معظم رهبری (حفظه‌الله تعالی) نیز می‌فرمایند: «همه انضباط را رعایت کنند. همه دقت داشته باشند که درست حرکت کنند. کار غیرقانونی نکنند» (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۴/۱۱/۲۰). بنابراین سازماندهی مطلوب نیروهای مسلح بدون رعایت انضباط امکان‌پذیر نیست و این اصل باید در تمام سطوح سازمان مورد تأکید و تمرین قرار گیرد. در ادامه جدول (۵)، شاخص‌های مؤلفه رفتار سازمانی را در یک دسته‌بندی مشخص ارائه نموده است.

حرفه‌ای، تأثیر قابل توجهی در بهبود سازماندهی نیروها دارد. خداوند در آیات ۸ و ۹ سوره مؤمنون، امانت‌داری را از ویژگی‌های مؤمنان واقعی برمی‌شمارد و در آیه ۵۸ نساء می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا»، که بر لزوم ادای امانت‌ها تأکید دارد. همچنین، آیه ۲۷ انفال، عدم رعایت امانت را خیانت به خدا و رسول می‌داند. مقام معظم رهبری (حفظه‌الله تعالی) در خصوص امانت‌داری می‌فرمایند: «این مسئولیت‌راه، این توانایی‌راه، امانت بدانید» (بیانات در مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری، ۱۳۹۶/۰۵/۱۲). بنابراین رعایت امانت‌داری در نیروهای مسلح از منظر اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (حفظه‌الله تعالی) یک واجب شرعی بوده و موجب تقویت اعتماد، انسجام و استحکام سازمانی می‌شود.

- قاطعیت: قاطعیت، نقشی مهمی در بهبود سازماندهی، افزایش هماهنگی و تقویت روحیه نیروها دارد. این ویژگی به سازمان کمک می‌کند تا در شرایط بحرانی بهترین عملکرد را داشته و اهداف خود را محقق کند. قرآن کریم نیز بر اهمیت قاطعیت در تصمیم‌گیری و اجرای دستورات تأکید دارد. آیه ۱۵۹ آل عمران فرمان می‌دهد: «فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ»، که نشان‌دهنده لزوم قاطعیت پس از مشورت و توکل است. همچنین، در آیه ۷۳ توبه، پیامبر اسلام (ص) به مبارزه قاطع با دشمنان آشکار و پنهان و برخورد سخت با آنان دستور داده شده است: «جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَ اغْلُظْ عَلَيْهِمْ». آیه ۶۰ انفال نیز بر لزوم قاطعیت در تصمیم‌گیری تأکید دارد. مقام معظم رهبری در این خصوص می‌فرماید: «ما باید در مقابل دشمن و بدخواه

جدول (۵) آیات مرتبط با شاخص‌های رفتار سازمانی در سازماندهی نیروهای مسلح

ردیف	عناوین مرتبط	شماره آیه و سوره	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۱	عدالت‌مداری	نساء/۵۷، نساء/۱۳۵، مائده/۸	این نظام اسلامی به وجود آمده است؛ اولین کارش اجرای قسط و عدل است
۲	امانت‌داری	مؤمنون/۸ و ۹، نساء/۵۷	این مسئولیت‌راه، این توانایی‌راه، امانت بدانید.
۳	قاطعیت	آل عمران/۱۵۹، انفال/۶۰	ما باید در مقابل دشمن و بدخواه و توطئه‌گر و تهمت‌زن با قاطعیت عمل کنیم
۴	انضباط	نساء/۵۹، صف/۵	همه انضباط را رعایت کنند. همه دقت داشته باشند که درست حرکت کنند.

۷- تخصص:

در یک سیستم نظامی، تخصص به معنای داشتن دانش، مهارت و توانایی‌های لازم برای انجام وظایف مشخص است. این ویژگی در سطوح مختلف سازمان، از فرماندهان ارشد تا نیروهای عملیاتی، نقشی کلیدی در کارآمدی و استحکام سازمان ایفا نموده و موجب کاهش هزینه‌ها و پیشگیری از اتلاف منابع می‌شود.

مهارت: مهارت نقش مهمی در ارتقای کارآمدی، هماهنگی و دستیابی به اهداف استراتژیک دارد. ماهیت حساس مأموریت‌های نظامی، نیازمند به‌کارگیری افراد ماهر در سطوح مختلف است. قرآن کریم نیز بر لزوم استفاده از افراد شایسته در امور تخصصی تأکید دارد. در داستان یوسف، او به دلیل مهارت خود درخواست مسئولیت کرد (یوسف، ۵۵). همچنین در آیه ۵۸ نساء، خداوند فرمان می‌دهد که امانت‌ها به اهلیش سپرده شود: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» مقام معظم رهبری در این خصوص می‌فرماید: «سازمان کار این است که نیروی انسانی ما خود را و توانایی‌های خود را قدر بدانند و آنها را بشناسند؛ آنچه را که خداوند متعال از استعداد و نیرو در وجود او به ودیعت گذاشته، به عرصه‌ی عمل وارد کند و از عظمت و بزرگی کارها نهراسد» (بیانات در دیدار دست‌اندرکاران ساخت ناوشکن جماران، ۱۳۸۸/۱۱/۳۰).

بنابراین مقام معظم رهبری بر اساس اندیشه‌های قرآنی خود بر لزوم تخصص، دانش و مهارت در انجام وظایف و مسئولیت‌ها تأکید می‌نماید. قرآن کریم نیز بر این اصل الهی تأکید می‌کند که مسئولیت‌ها باید به افراد شایسته، آگاه و متخصص سپرده شوند تا جامعه به بهترین شکل مدیریت شود.

تجربه: تجربه به‌عنوان یکی از شاخص‌های کلیدی در سازماندهی نیروهای مسلح، نقش مهمی در بهبود عملکرد، افزایش کارآمدی و تقویت انسجام سازمانی دارد. بهره‌گیری از تجربیات گذشته به نیروهای مسلح امکان می‌دهد از اشتباهات جلوگیری کرده و تصمیمات بهتری در شرایط مختلف بگیرند. قرآن کریم نیز بر اهمیت عبرت‌گیری از تاریخ، استفاده از خردمندان و صاحبان تجربه، و عمل همراه با دانش تأکید دارد (یوسف، ۱۱۱، غافر، ۲۱، انفاء، ۶۰). مقام معظم رهبری

(حفظه‌الله تعالی) نیز می‌فرماید: «باید درس بگیریم از آنچه گذشته و پشت سر ما است؛ و می‌توانیم درس بگیریم» (بیانات در مراسم اعطای نشان به فرماندهان، ۱۳۶۸/۱۱/۱۵). بنابراین عنصر تجربه در سازماندهی و مدیریت نیروهای مسلح بسیار کاربردی است و ارزش آن در تصمیم‌گیری‌های استراتژیک و عملیاتی خود را نشان خواهد داد.

ارتباط مؤثر: ارتباط مؤثر با تسهیل انتقال اطلاعات، دستورات و ایده‌ها، هماهنگی و انسجام سازمانی را تقویت می‌کند. در نیروهای مسلح، این امر به افزایش سرعت تصمیم‌گیری و اجراء بهبود مدیریت بحران، پیشگیری از تضاد و سوء تفاهم، و تقویت اقتدار فرماندهی کمک می‌کند. ارتباط را می‌توان از دو منظر بررسی کرد: نخست، ارتباطات درون‌سازمانی برای هماهنگی و مدیریت، و دوم، بهره‌گیری از رسانه‌ها و فضای سایبری در عملیات روانی و جنگ ترکیبی که در عصر حاضر بسیار مؤثر و کاربردی است. مقام معظم رهبری در این خصوص می‌فرماید: «امروز مؤثرترین سلاح بین‌المللی علیه دشمنان و مخالفین، سلاح تبلیغات و سلاح ارتباطات رسانه‌ای است» (بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان، ۱۳۸۸/۰۷/۰۲). و از سوی دیگر استفاده از ابزار ارتباط به منظور هم‌افزایی، هماهنگی و انسجام بین نیروها که این هم از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. مقام معظم رهبری در این خصوص نیز تأکید می‌نمایند که: «باید دید آن جایی که ناهماهنگی بین بخش‌های مختلف وجود دارد، کجاست؛ آن جایی که سیاست بخشی یک قسمت، اقدام یا سیاست بخش دیگر را کند و یا احیاناً خنثی می‌کند، کجاست» (بیانات رهبر انقلاب در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۸۱/۰۶/۰۴). قرآن کریم بر مسأله ارتباط و ابزار ایجاد ارتباط تأکید نموده و شناخت را یک ابزار مناسب است برای ایجاد ارتباط برمی‌شمارد. «فَلْ كَلِّمْهُمْ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرْيَكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا» (هر کس بر ساختار و خلق و خوی خویش عمل می‌کند، پس پروردگارتان داناتر است به کسی که به هدایت نزدیک‌تر است) (اسراء، آیه ۸۴). بنابراین موضوع ارتباط مؤثر از منظر اندیشه‌های قرآنی امام‌خامنه‌ای (حفظه‌الله تعالی) نه تنها یک ابزار ارتباطی بلکه یک استراتژی

و «إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ» (رعد، ۴) به این امر تأکید شده است. مقام معظم رهبری (حفظه الله تعالی) در باب اهمیت خلاقیت فرموده اند: «فعالیت و ابتکار و نوآوری و خلاقیت، اساس پیشرفت انسان و زندگی انسانی است» (بیانات در جمع کارکنان مس سرچشمه، ۱۳۸۴/۰۲/۱۸). بنابراین مفاهیمی همچون تدبیر، تفکر، تعقل، و استفاده از دانش و توانایی‌ها که زیربنای خلاقیت هستند، به کرات مورد تأکید قرار گرفته‌اند. این مفاهیم می‌توانند به عنوان راهنمایی برای سازماندهی خلاقانه نیروهای مسلح مورد استفاده قرار گیرند. در ادامه جدول (۶)، این شاخص‌ها را در یک دسته‌بندی مشخص ارائه نموده است.

حیاتی برای بهبود عملکرد، هماهنگی و انسجام سازمانی و سازماندهی مطلوب تلقی می‌شود.

- خلاقیت: نیروهای مسلح به دلیل مأموریت‌های پیچیده و چالش‌برانگیز خود، نیازمند رویکردهای نوآورانه برای مقابله با تهدیدات و استفاده بهینه از منابع هستند. خلاقیت به فرماندهان و برنامه‌ریزان نظامی امکان طراحی استراتژی‌ها و تاکتیک‌های نوین برای مقابله با تهدیدات متغیر و غیرمنتظره را می‌دهد، به‌ویژه در جنگ‌های نامتقارن، مبارزه با تروریسم و دفاع سایبری. خداوند در قرآن کریم خود را خلاق معرفی کرده است (حجر، ۸۶، یس، ۸۱) و انسان‌ها را به تفکر، تدبیر و خلاقیت فراخوانده است، چنان‌که در آیاتی چون «إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (بقره، ۱۶۴)

جدول (۶) آیات مرتبط با شاخص‌های مولفه تخصص در سازماندهی نیروهای مسلح

ردیف	عناوین مرتبط	شماره آیه و سوره	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۱	مهارت	یوسف/۵۵، نساء، ۵۷/۵	اساس کار این است که نیروی انسانی ما خود را و توانایی‌های خود را قدر بداند و آنها را بشناسد.
۲	تجربه	یوسف/۱۱۱، عاف/۳۱، انفال/۶۰	باید درس بگیریم از آنچه گذشته و پشت سر ما است؛ و می‌توانیم درس بگیریم.
۳	ارتباط مؤثر	اسراء/۸۲	باید دید از جایی که ناگهانگی بین بخش‌های مختلف وجود دارد، کجاست آن جایی که سیاست بخشی یک قسمت، اقدام یا سیاست بخش دیگر را کند و یا احتمالاً بخشی می‌کند، کجاست؟
۴	خلاقیت	بقره/۱۶۴، روم/۲۲	فعالیت و ابتکار و نوآوری و خلاقیت، اساس پیشرفت انسان و زندگی انسانی است.

نتیجه‌گیری:

تحلیل شاخص‌های سازماندهی مطلوب در نیروهای مسلح از منظر اندیشه‌های قرآنی مقام معظم رهبری، ارتباط عمیق میان اصول اسلامی و الزامات مدیریتی در سازمان‌دهی را نمایان می‌کند. پژوهش نشان داد که توجه به ابعاد فردی و سازمانی به طور همزمان، می‌تواند موجب رشد و توسعه پایدار در سطوح فردی و سازمانی شود. در بعد فردی، تقویت ایمان، اخلاق و بصیرت به عنوان عوامل کلیدی در استحکام سازماندهی نیروهای مسلح شناخته شدند. در بعد سازمانی نیز، توجه به فرهنگ سازمانی، رفتار سازمانی و تخصص کارکنان، موجب بهبود عملکرد و تحقق اهداف سازمانی می‌گردد. بنابراین، ترکیب این عوامل می‌تواند بستری مناسب برای استحکام سازماندهی مطلوب نیروهای مسلح فراهم آورد. نتایج پژوهش همچنین نشان می‌دهد که مقام معظم رهبری در مدیریت الهی خود، علاوه بر بهره‌گیری از یافته‌های تجربی بشری، به رهنمودها و دستورهای قرآنی نیز تمسک جست‌اند و این رویکرد، موجب تحول‌آفرینی و تقویت اقتدار نیروهای مسلح شده است. در پرتو این رهبری داهیان، ضعف‌ها شناسایی و رفع شده، نقاط قوت تقویت گردیده و تهدیدات داخلی و خارجی به فرصت‌های راهبردی تبدیل شده است.

پیشنهاد:

پیشنهاد می‌شود به منظور تکمیل بحث در حوزه شاخص‌های قرآنی سازماندهی امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در نیروهای مسلح، در پژوهشی دیگر به تحلیل تطبیقی شاخص‌های سازماندهی در نیروهای مسلح از دیدگاه اسلام و مدیریت مدرن پرداخته شود. در این پژوهش می‌توان به موضوعات زیر پرداخت:

(الف) بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های بین شاخص‌های سازماندهی مطلوب از دیدگاه امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در نیروهای مسلح و مفاهیم مدیریت مدرن (مانند نظریه‌های سیستم‌ها، مدیریت منابع انسانی و رفتار سازمانی).

(ب) تأثیر استفاده همزمان از شاخص‌های اسلامی سازماندهی و مفاهیم مدرن در ارتقاء بهره‌وری و اثربخشی سازمانی.

منابع:

- قرآن کریم، (۱۳۸۳)، ترجمه، رضایی‌اصفهانی، محمدعلی، قم، مؤسسه تحقیقاتی فرهنگی دارالذکر.
- آذرنوش، آذرتاش، (۱۳۷۹)، فرهنگ معاصر (عربی فارسی)، تهران: نشرنی.
- الوانی، سیدمهدی، (۱۳۸۲)، مدیریت عمومی، تهران: نشرنی، ویرایش دوم.
- پاپی‌نژاد، شهربانو و محبی، سیده‌فاطمه، (۱۳۸۹)، شاخص‌های سنجش وضعیت زنان و خانواده، تهران: شورای فرهنگی اجتماعی زنان، روابط عمومی.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سید علی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، (Khamenei.ir).
- تزو، سون، (۱۳۵۹)، هنر جنگ، ترجمه حسن حبیبی، تهران: انتشارات قلم.
- جوادی‌آملی، عبدالله، (۱۳۸۸)، تفسیر تسنیم، قم، مرکز بین‌المللی نشر اسراء، چاپ دوم.
- خلعتبری، فیروزه، (۱۳۷۱)، مجموعه مفاهیم پولی بانکی و بین‌المللی، تهران: شبانیز، چاپ اول.
- دشتی، محمد، (۱۴۰۳)، نهج‌البلاغه، انتشارات به‌نشر، چاپ هجدهم.
- دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۹۵)، لغت‌نامه دهخدا (کتاب الکترونیکی)، قم: مؤسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان.
- راغب‌اصفهانی، حسین‌بن‌محمد، (۱۴۱۲)، مفردات، بیروت، لبنان: دارالشامیه، چاپ اول.
- رضایی‌اصفهانی، محمدعلی، (۱۳۸۷)، تفسیر قرآن مهر، قم: پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن، چاپ اول.
- رضائیان، علی، (۱۴۰۳)، مبانی سازمان و مدیریت نشر سمت، چاپ بیست و پنجم.
- رضائیان، علی، (۱۳۷۹)، مبانی سازمان و مدیریت، تهران، انتشارات سمت، چاپ هفتم.
- زمخشری، محمودبن‌عمر، (۱۴۰۷)، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، بیروت، دارالکتب العربی، چاپ سوم.
- شاه‌عبدالعظیمی، حسین، (۱۳۶۳)، تفسیر اثنی‌عشری، تهران: انتشارات میقات، چاپ اول.
- طباطبایی، سیدمحمدحسین، (۱۳۷۴)، تفسیر

- Trevor, Col, N.Dupay(1993), *International Military and Defence Encyclopedia,USA, Brasseys Washanton, Newyork*
- Fayol, H. (1949). *General and Industrial Management. Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd.*
- Mayo, E. (1933). *The Human Problems of an Industrial Civilization. Macmillan.*
- Robbins, S.P. (1990). *Organization Theory: Structures, Designs, and Applications, 3/e. Pearson Education India*
- Gibbons, P. (1999). *Spirituality at Work: A Pre-Theoretical Overview, MSC. Thesis Birnbeck Callege, University of London.*
- Sprung, Justin M.; Sliter, Michael T, & Jex, Steve M. (2012). *Spirituality as a -moderator of the relationship between. workplace aggression and employee outcomes, Personality and Individual Differences, P: 934-930*
- Taylor, F. W. (1911). *The Principles of Scientific Management. Harper & Brothers.*
- المیزان، قم، جامعه مدرسین قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم.
- طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۷۵)، تفسیر جوامع الجامع، مشهد، آستان قدس، بنیاد پژوهش های اسلامی، چاپ اول.
- طیب، سید عبدالحسین، (۱۳۷۸)، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، تهران: انتشارات اسلام، چاپ دوم.
- عسگرانی، مرتضی و حاکی بینه کهل، مرتضی، (۱۳۹۸)، مدیریت از دیدگاه مقام معظم رهبری، نشر رصد علم.
- عمید، حسن، (۱۳۹۹)، فرهنگ جیبی عمید، ناشر: راه رشد، چاپ سوم.
- فقاہتی، ابوالحسن و زاهدی، شمس السادات، (۱۳۹۰)، فرهنگ جامع مدیریت، نشر دانشگاه علامه طباطبائی.
- فراهانی، محسن، (۱۳۷۸)، فرهنگ توصیفی علوم تربیتی، تهران: اسرار دانش.
- قزائنی، محسن، (۱۳۸۳)، تفسیر نور، ج ۳، تهران: مرکز درس هایی از قرآن، چاپ یازدهم.
- مکارم، ناصر، (۱۳۸۳)، تفسیر نمونه، ذیل آیه ۱۲۴ سوره بقره.
- مکارم، ناصر، (۱۳۸۰)، ترجمه قرآن مجید، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
- معین، محمد، (۱۳۸۶)، فرهنگ معین، تهران: انتشارات زرین، چاپ سوم.
- نبوی، محمد حسن، (۱۳۷۷)، مدیریت اسلامی، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ چهارم.
- ♥ (ب) منابع لاتین:
- Andersen, Mona Agerholm ,2010," *Creating esprit de corps in times of crisis,Corporate Communications": An International Journal, Vol. 15 No. 1, pp. 123-102*
- Burns, T., & Stalker, G. M. (1961). *The Management of Innovation. Tavistock Publications.*
- Bertalanffy, L. V. (1968). *General System Theory: Foundations, Development, Applications. George Braziller.*